

Λαογραφικό Λεξικό της Ελληνίδας Μαρμής

Δρ Χρίστος Θ. Οικονομόπουλος, Παιδοχειρουργός.

(Συνέχεια από το προηγούμενο)

τριτιάτικο, το, η αποχή της εγκύου κάθε Τρίτη από την εργασία, για το φόβο της δυστοκίας.

τρίχα, η, η αποφρακτική συμφορητική μαστίτιδα της λεχώνας. Για να φύγουν τα τριχοειδή βύσματα του πηγμένου γάλακτος από τους γαλακτοφόρους πόρους, η μαμή χτένιζε τους μαστούς με βυζόχτενα και έβαζε το βρέφος να θηλάσει ανάτριχα (ανάποδα).

τρίχωμα, το, οδυνηρό οίδημα γύρω από τη ράγα του μαστού (μαστίτις-ραγιωδίτις).

τριχώνω, όταν πήξει το γάλα μέσα στο φλογισμένο από μαστίτιδα μαστό μου, ιδίως στις λεχώνες: «Ετριχώθη το βυζί μου».

Τριώδι, το, το Τριώδιο, η αρχή της Μ. Τεσσαρακοστής. Η έγκυος γυναίκα είναι ελεύθερη από νηστεία την περίοδο αυτή.

τρομάρα της μαμής, η, ο υπερβολικός φόβος της μαμής στις επιπλοκές του τοκετού, π.χ. εκλαμψία, αιμορραγία, καταπληξία, όταν χάνεται η επίτοκος ή η λεχώνα, ιδίως σε δυστοκίες.

τροφή της λεχώνας, η, τα διάφορα αραιά υδαρή σκευάσματα για να τονώσουν τη λεχώνα τις πρώτες τρεις ημέρες, π.χ. κρεμμυδόζουμο, κρασοψυχιά, σούπες κλπ.

τροφός, η, αυτή που θηλάζει ξένο βρέφος, η παραμάνη.

τροποπερασάτο, το, το νεογέννητο που περνάει η μαμή την ώρα της γέννας από μεταλλικό στεφάνι, για να ζήσει.

τροποπέρασμα, το, η μαγική πράξη κατά την οποία περνούν γυμνό ένα ασθενικό βρέφος, που πάσχει από θερμοπληξία, μέσα από ένα μεταλλικό στεφάνι ή από

τρύπα σπηλαίου ή δένδρου ή μεγάλου λίθου ή από φεγγίτη της εκκλησίας και γίνεται καλά.

τρυφερούλι, το, το πρόωρο νεογνό.

τσαγκάκι, το, μικρό κουτάκι με χαλίκια, είδος κουδουνίστρας.

τσακώνα, η, η μαμή, επειδή τσακώνει (πιάνει) το παιδί.

τσαλάκωμα, το, η αρρώστια της λεχώνας από επήρεια κακού πνεύματος. Είδος μελαγχολίας, που κάνει τη λεχώνα να αρνείται να μιλήσει. Τσαλακώνω=χάνω την ψυχική διάθεση (για λεχώνα).

τσαλαπάτημα, το, 1) η ασθένεια της λεχώνας και του νεογνού από επήρεια πονηρού πνεύματος, 2) είδος καταπληξίας από επιλόχειο πυρετό ή σοβαρή αιμορραγία κατά τον τοκετό ή τη λοχεία.

τσάπα, η, είδος έμπλαστρου από μαστίχα, λιβάνι και λεύκωμα αυγού επάνω σε ύφασμα. Το φτιάχνει η μαμή για την έγκυο τους τελευταίους μήνες της εγκυμοσύνης και για τη στείρα γυναίκα που έχει αδύνατη μέση, για να συλλάβει παιδί.

τσερεφό, το, το ασθενικό νεογέννητο το οποίο καντηλοβαφτίζει ή αεροβαφτίζει αμέσως η μαμή, για να μην πεθάνει αβάφτιστο.

τσιγκλόπινα, τα, οι πρώτες ωδίνες της γυναίκας πριν τον τοκετό.

τσιλόκωλο, το, το παιδί που πάσχει συνεχώς από διάρροια.

τσιπά, η, η προσωπίδα, η αμνιακή μεμβράνη που καλύπτει το πρόσωπο του εμβρύου.

τσιπουνάκια, τα, τα έξω από το πουκάμι-

σο φορέματα του βρέφους.

τσιρότο, το, έμπλαστρο με οξειδίο του μολύβδου για διάνοιξη δοθιήνων.

τσιόσα, η, το θήλαστρο. Δοχείο πήλινο ή γυάλινο ή από λευκοσίδηρο, που απολήγει σε σχήμα θηλής. Η τίτη των αρχαίων.

τσιούπα, η, η θυγατέρα, η κοπέλα, από το κούπα=γυναικείο αιδόιο.

τσιολήθρα, η, η τσιολητήρα. Χοντρή χειμωνιάτικη κουβέρτα, που μέσα σ' αυτήν τοποθετούσε η μαμή την επίτοκο όταν ήταν πρωτάρα και είχε δυστοκία και την κουνούσε μαζί με τις παραμαμές και το σύζυγο, για να βοηθήσουν τον τοκετό της (να εμπεδωθεί η κεφαλή στην πύελο).

τσόλια του βρέφους, τα, η φασκιά και τα σπάργανα.

τσότρα, η, ξύλινο σκεύος που βάζουν μέσα νερό. Την κενή τσότρα χρησιμοποιεί η μαμή ως εργαλείο. Μετά τη γέννηση του παιδιού η μαμή υποχρεώνει την επίτοκο να φυσάει μέσα σ' αυτήν δυνατά, για να αποκολληθεί το ύστερο (πλακούντας) και να λευτερωθεί η γυναίκα.

τσούβρα, η, τροφή της λεχώνας φτιαγμένη από βρασμένο ρύζι, λάδι και λεμόνι.

τσουκνίδα, η, το φυτό κνίδη. Το αφέψημά της δίνει η μαμή στη λεχώνα επί αιμορραγίας.

τσούπα, η, το θήλυ αβάφτιστο βρέφος και γενικά το νέο κορίτσι.

τσούτσα, η, το ρωγοβύζι, το θήλαστρο.

τσούτσουνο, το, το μικρό παιδί.

τσιμπραγάρα, η, η έγκυος γυναίκα που χωρίστηκε από θάνατο ή άλλη αιτία από το σύζυγό της και παντρεύτηκε άλλον, αν και ήταν έγκυος.

τσύπτος, ο, ο πλακούντας, το ύστερο, το κυττάρι.

τσιωρομάνα, η, η μάμη, η καλημάνα.

τσιλιγή, η, το σύνολο των σπαργάνων με το οποίο περιτυλίγει η μαμή το νεογνό. Τυλιγαδίζω=σπαργανώ.

τσιλιξιάρικο, το, το βρέφος που βρίσκε-

ται στην εποχή της σπαργάνωσης. Λέγεται και τυλιχταρούδι. Τυλιξιά=τα σπάργανα.

τυραννία, η, 1) η ψυχική καταπίεση της μαμής σε δυστοκία: «Γιατί με τυραγνάς, κόρη μου; Βοήθα να γεννήσεις με το καλό!», «Τυραννίστηκα να την ξεγεννήσω. Ερχόταν ανάποδα το παιδί». 2) Το άγχος της μάνας στην ανατροφή κακοπαθημένου στη γέννα παιδιού.

τυρέφτης, ο, το πρώτο γάλα της λεχώνας μετά τον τοκετό, μέχρι την τρίτη ημέρα της λοχείας. Λέγεται και πρωτόγαλα ή κολάστρα ή πυτιά ή μαγιά ή αγαστέρι.

τυφλοβύζα, η, η μάνα που έχει εισολκή των θηλών των μαστών. Επειδή είναι δύσκολος ο θηλασμός, η λεχώνα πιέζει με τον τυφλοχαλκά, μεταλλικό ή ξύλινο κρίκο, τη θηλαία άλω και προβάλλει η θηλή. Έτσι θηλάζει το βρέφος.

τυφλόρωγη, η, η γυναίκα που έχει εισολκή των θηλών των μαστών.

τυχερό, το, το προξενίο.

τύχη, η, η σύμπτωση απρόοπτων γεγονότων, η μοίρα, η ειμαρμένη, το ριζικό, η καλή παντρεία της κόρης.

Υ

υνί, το, το σιδερένιο υνί των αλετριών. Το πατάει η λεχώνα, όταν σηκώνεται την τρίτη ή την ένατη ημέρα από τον τοκετό.

ύνιασμα της λεχώνας, το, το πάτημα επάνω σε υνί από τη λεχώνα, όταν πρωτοσηκωθεί, για να 'ναι σιδερένια.

Υπαπαντή, η, η γιορτή της Παναγίας στις 2 Φεβρουαρίου. Είναι απόλυτος αργία για όλες τις μανάδες και τη μαμή, γιατί σαράντισε η Παναγία. Κατά την Ορθόδοξη πίστη η γιορτή της μητέρας γιορτάζεται στις 2 Φεβρουαρίου, της Υπαπαντής. Λέγεται και «Αγία Παπαντή».

υπνοβότανο, το, είδος μαγικής βοτάνης της μαμής, που φέρει λευκούς σπόρους

στα άνθη του. Το χρησιμοποιεί η μαμή στους υστερόπονους της λεχώρας και στην αϋπνία του νεογνού.

υπνόγαλα, το, ο πρώτος νυχτερινός θηλασμός του νεογνού μετά τα πλυσίματα, κατά την τρίτη ημέρα, για να έχει ύπνο το παιδί και γάλα η μητέρα. Η μαμή προστάζει, αναχωρώντας ο κάθε παρευρισκόμενος να αφήσει από μια κλωστή επάνω στη λεχώρα.

ύπνος, ο, 1) η κατάσταση του κοιμωμένου, 2) η μήκων η υπνοφόρος, είδος παπαρούνας, φάρμακο της μαμής.

υπνουλάκια, τα, τα μεσοδιαστήματα του ύπνου μετά από κάθε θηλασμό.

υπομονή, η, το να υπομένει κάποιος, η εγκαρτέρηση. Συνήθως, παραινετική λέξη της μαμής για πρωτάρες στον τοκετό: «Κάμε, κόρη μου, υπομονή! Εμείς, τάχα, δεν γεννήσαμε;» ή «Κάνε λίγο υπομονή και όπου νά 'ναι θα λευτερωθείς με το καλό».

υπομονίκια, τα, η μεγάλη υπομονή της μαμής σε δυστοκία και η ψυχολογική ενθάρρυνση της επιτόκου από τη μαμή, η οποία λέει: «Ωχου, κόρη μου, υπομονίκια και υπομονή, παιδάκι μου! Γλέπει, αν είναι κοπέλα, ώσπου να συμμαζέψει τ' αδράχτι της, τα σφοντύλια της, το καλάθι της, αργεί. Αν είναι πάλι γιός, ώσπου να βρεί το τουφέκι του, τα μπαρουτοσκάγια του να το γεμίσει, αργεί. Το λοιπόν, υπομονίκια, παιδάκι μου!».

υστέρα, η, η μητέρα της γυναίκας: «Εβλάφτηκε η υστέρα της και δεν κάνει παιδιά».

υστερία, η, η νεύρωση της γυναίκας, ο υστερισμός.

υστερνά, τα, τα γεράματα.

ύστερο, το, ο πλακούντας που αποπίπτει μετά τη γέννα του παιδιού. Λέγεται και στερνό, συντρόφι, ακόλουθο, ντύμα, στρώμα, κυττάρι, λευτέρι, κατάποδο κλπ. Η μαμή πιστεύει ότι είναι ζωντανό, γι' αυτό το τεμαχίζει και το θάβει στις τέσσερις γωνίες του σπιτιού.

υστεροβυζαίνω, βυζαίνω τελευταίο το ξένο παιδί, αφού θήλασα πρώτα το δικό μου (επί βυζάστρας).

υστεροβυζασμένο, το, το τελευταίο παιδί που γαλουχήθηκε από τη μάνα του.

υστεροβύζι, το, το τελευταίο τέκνο, το στερνοβύζι.

υστερογόνατο, το, το τελευταίο παιδί της μάνας.

υστερόθερμη, η, ο επιλόχειος πυρετός. **υστερόκουμπα, τα**, υπόθετα που φτιάχνει η μαμή για τους υστερόπονους της λεχώρας.

υστερόπαιδο, το, το τελευταίο γεννημένο παιδί.

υστερόπονους, ο, ο πόνος μετά τον τοκετό της γυναίκας.

υστεροφλάσκι, το, άδειο φλασκί ή δοχείο ή φιάλη που δίνει η μαμή στην επίτοκο, για να το φυσήξει δυνατά και έτσι να αποκολληθεί το ύστερο (πλακούντας).

ύψωμα, το, μικρό τεμάχιο άρτου σε σχήμα τριγωνικό, που κόβει ο ιερέας από το πρόσφορο που φέρει το μονόγραμμα της Παναγίας, "Μ Θ", το οποίο ανυψώνεται μπροστά στην εικόνα της Παναγίας με την ευχή: «Παναγία, Θεοτόκε, βοήθησε». Ύψωμα σηκώνουν όλες οι έγκυες τον τελευταίο μήνα της εγκυμοσύνης.

Φ

φαγανόψωμο, το, ειδικό λεπτό ψωμί με στολίδια, που το σπάει η μαμή επάνω από το κεφάλι του βρέφους την τρίτη ημέρα από τη γέννησή του, για να είναι πάντα χορτάτο.

φαλάγγωση, η, η προβολή της κεφαλής του εμβρύου από τα έξω γεννητικά όργανα της επιτόκου, σημείο ότι θα γεννηθεί εύκολα και φυσιολογικά το παιδί: «Φαλάγγωσε το παιδί». Όταν φαλαγγώσει το παιδί, η μαμή ψιθυρίζει το «Πάτερ ημών» μετρώντας το χρόνο: «Πάνω στο "Πάτερ

ημών” γεννήθηκε. Θα είναι τυχερό».

φαλόκομμα, το, το κόψιμο του ομφάλιου λώρου μετά την έξοδο του βρέφους κατά τον τοκετό. Τοποθετούν επάνω «σκρούμπο», σκόνη άνθρακα από την καύση μάλινου υφάσματος.

φαλοπαπαλίζω, κατά το αφαλόκομμα και πάλι μετά από δέκα ημέρες από το δέσιμο του αφαλού, η μαμή επιπάσει τον αφαλό με «σκρούμπο».

φαλόπονός, ο, ή λύσιμο του αφαλού ή αστέρας.

φαλοτρίφτισσα, η, η μαμή ή άλλη πρακτική γιάτρισσα, που γυρίζει τον αφαλό όταν λυθεί.

φαλοφάγι, το, όταν μια μάνα γεννά όλο κορίτσια, η μαμή την υποχρεώνει να φάει τον αφαλό από άλλο παιδί που είναι αγόρι και έτσι πιστεύει ότι το επόμενο παιδί, που θα γεννηθεί, θα είναι αγόρι.

Φανερωμένη, η, 1) η εικόνα της Παναγίας που κάνει θαύματα, 2) επίθετο της Παναγίας. Η Παναγία η Φανερωμένη είναι προστάτης της μαμής, γιατί φανερώνει το παιδί χωρίς επιπλοκές στη γέννα: «Κυρά-Φανερωμένη μου, βοήθα να φανερωθεί γρήγορα το παιδί με την Ευχή και τη Χάρη Σου».

φανερωμός, ο, η εμφάνιση της κεφαλής του εμβρύου κατά τον τοκετό και η γέννηση του παιδιού. Φανερώνομαι=γεννιέμαι, έρχομαι στον κόσμο.

φανή, η, η διόγκωση της κοιλιάς της εγκύου στην αρχή της εγκυμοσύνης: «Η γκαστρωμένη άμα φανή, θα της ευχηθούν: Καλή λευτεριά και με γιό».

φάντασμα, το, όραμα κατά φαντασία.

φάουσα, η, ο καρκίνος του μαστού, του σώματος, του δέρματος κλπ.

φαρμάκι, το, δηλητηριώδης ουσία, το δηλητήριο, συνών. το γιατρικό.

φάρμακο, το, το γιατρικό.

φαρμακογαλισμένο, το, το πικρόχολο γάλα της λεχώνας, που οφείλεται συνή-

θως σε μεγάλη στενοχώρια.

φαροιά, τα, τα μικρά πανιά που περιδέουν το βρέφος.

φαρσί, το, τετράγωνο πανί που περιτυλίζουν το βρέφος.

φασκιά, η, η σπαργανίδα, το φασκιόνι, η ζώστρα, το περιζωστρο. Πλατιά λουρίδα από ύφασμα για σπαργάνωμα των βρεφών.

φασκιοτάρια, τα, τα σπάργανα του βρέφους.

φασκίδι, το, μικρή ποικιλόχρωμη ζώνη, η οποία περισφίγγει το θώρακα του βρέφους.

φάσκιωμα, το, το τύλιγμα του βρέφους με φασκιά.

φασκιώνω, τυλίγω το βρέφος με φασκιά, σπαργανώνω.

φάσκιωσε, γέννησε η γυναίκα και άρχισε να φροντίζει το αρτιγέννητο: «Αυτές τις ημέρες θα φασκιώσει (θα γεννήσει) η κόρη μου», «Δεν φάσκιωσε ακόμη, να δει τί αξίζει η μάνα!».

φασκομηλιά, η, η αλιφασκιά, τα άνθη της φασκομηλιάς και ιδίως το φασκομηλόλαδο, τα οποία χρησιμοποιεί η μαμή για γιατρικό του νεογνού και της λεχώνας.

φατσώρης, ο, το αβάφτιστο βρέφος.

φάφανο, το, το πολύ ελαφρύ σε βάρος νεογνό, το πρόωρο, το ελλειποβαρές.

φεγγάρι, το, η Σελήνη. Η μαμή πιστεύει ότι το φεγγάρι εξασκεί μεγάλη επίδραση στον τοκετό. Συνήθως, στο νέο φεγγάρι ο τοκετός είναι εύκολος και το παιδί, που θα γεννηθεί, θα ζήσει πολλά χρόνια και θα αργήσει να γεράσει.

φεγγαρογεννημένος, ο, το παιδί που γεννήθηκε με Πανσέληνο. Είναι ωραίο, αλλά εύκολα ματιάζεται.

φέρμα, το, ή φέρσιμο. Η συμπεριφορά της μαμής κατά τον τοκετό και η περιποίηση του νεογέννητου απ’ αυτήν.

φίδι, το, το ανεγκέφαλο νεογνό. Η μαμή μαζί με τη μάνα τοποθετούσαν το παιδί

σε βάραθρα, "τα χαούνια", ή σε λόγγους, σαν μίασμα.

φιδόχορτο, το, το βότανο δρακόντι, το οποίο χρησιμοποιείται ως εμμηναγωγό. Επίσης, το τρώγουν οι θηλάζουσες για να μην τις πλησιάζει φίδι.

φιλί, το, το φίλημα. Οι μητέρες την ημέρα της μαμής, 8 Ιανουαρίου και της Υπαπαντής, φιλούν τα χέρια της μαμής για να την τιμήσουν και της προσφέρουν γλυκίσματα.

φιλοπροσωπίδα, η, ο αμνιακός υμένας που περιβάλλει το πρόσωπο του εμβρύου. Θεωρείται τυχερό για το παιδί.

φιλόστοργη, η, 1) η στοργική μαμή που φροντίζει με πολλές περιποιήσεις τη λεχώνα και το νεογνό, 2) η φιλόστοργη μάνα.

φιλότεκνη, η, η μάνα που αγαπάει να γεννά παιδιά και να τα μεγαλώνει με πολλές φροντίδες.

φίλτρα, τα, τα μαγικά βότανα ή παρασκευάσματα από μαμή ή μάγισσες.

φίλτρος, ο, ο μοναχογιός.

φλαμπούρα, η, η νεαρή ανύπαντρη μάνα, που γέννησε παιδί από άγνωστο πατέρα.

Φλεβαρίτσια, η, η μήμη της Υπαπαντής. Πιστεύουν ότι την ημέρα αυτή η Παναγία ανοίγει τις φλέβες των μαστών της μάνας και παράγεται περισσότερο γάλα.

φλούδα, η, η νεαρή ανύπαντρη μητέρα.

φλωρί, το, χρυσό νόμισμα. Η μοιβή της μαμής όταν ξεγεννούσε αρχόντισσα και έφερνε αγόρι, ήταν ένα χρυσό φλουρί από τον πατέρα του παιδιού.

φλωρί Κωνσταντινάτο, το, κοίλο βυζαντινό νόμισμα με παράσταση των Αγίου Κωνσταντίνου και Αγίας Ελένης. Θεωρείται περίαπτον για τη λεχώνα, γιατί την προστατεύει από το κακό μάτι.

φοβέρα, η, η γυναίκα που έχει την έμμηνη ρύση της.

φόλος, ο, το παιδί με απλή μηνιγγοκλήλη, η επιφάνεια της οποίας, όταν σκληρυν-

θεί, αποφολιδοúται.

φονιάς, ο, χορτάρι εμμηναγωγό και εκτριωτικό.

φόνισσα, η, η γυναίκα που απέβαλε ή έκανε έκτρωση ή γέννησε το παιδί νεκρό (σκασμένο).

φόνος, ο, η άμβλωση.

φόρι, το, το ύστερο, ο πλακούντας.

φορτωμένη, η, η έγκυος.

φουρναρευχή, η, η πρώτη ευχή που δίνει η μαμή στην Ήπειρο, όταν γεννηθεί αγόρι. Χτυπώντας το ελαφρά στο πίσω μέρος της κεφαλής, λέει: «Καλορίζικος και φούρναρης στην Πόλη».

φουρνόπιτα, η, ή σταυρί. Ειδικό ψωμί που προσφέρουν στο μνημόσυνο της λεχώνας αντί για κόλλυβα.

φουσκογαλιάζω, έχω άφθονο γάλα (επί λεχώνας).

φουσκογκασριά, η, ο νότιος άνεμος. Η μαμή πιστεύει ότι όταν πνέει νότιος άνεμος, η συνουσία ευνοεί τη σύλληψη και τη συνιστά. Υπάρχει η παράδοση ότι "η νοτιά" ήταν κόρη, που εξαπατήθηκε από νέο και έμεινε έγκυος και γι' αυτό συνεχώς κλαίει.

φουσκοκουλούρα, η, φουσκωτή κουλούρα-ψωμί, που κρατάει η νύφη εμπρός στην κοιλιά της όταν εισέρχεται στο σπίτι του γαμπρού, για να μείνει σύντομα ... έγκυος. Εύσχημος τρόπος της μαμής για να κρύψει την υπάρχουσα εγκυμοσύνη της νύφης.

φουσκοπίτα, η, η πίτα με μέλι, καρύδια, αμύγδαλα και σιγάμι, που προσφέρει η νύφη στην πεθερά όταν είναι έγκυος.

φουσκωμένη, η, η έγκυος.

φουτάς, ο, ή πισομάλλι. Πλατύ και αραιό ύφασμα με το οποίο περιδένει η μαμή την κοιλιά της λεχώνας.

φρεσκογεννημένη, η, η λεχώνα τις τρεις πρώτες ημέρες από τον τοκετό.

(Συνέχεια στο επόμενο τεύχος)